

S. ANNA EMMANUELA KLICH OSU, *Kościół Chrystusa wspólnotą w Duchu Świętym. Studium egzegetyczno-teologiczne Ef 4, 1–16*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 2008, 147 s.

Rozprawa ta jest kolejnym tomem (ósmym) w serii *Duc in Altum* Międzyzakonnego Wyższego Instytutu Katechetycznego w Krakowie. Składa się z następujących części: Wprowadzenie (s. 7–9), Wstęp (s. 11–14), rozdz. I: *Zagadnienia literackie* (s. 15–44), rozdz. II: *Analiza egzegetyczna* (s. 45–97), rozdz. III: *Główne tematy teologiczne* (s. 97–127), Zakończenie (s. 129–134), Wykaz skrótów (s. 135–136), Bibliografia (s. 137–143) oraz informacje o studiach w Międzyzakonnym Wyższym Instytucie Katechetycznym w Krakowie (s. 145–147).

We wprowadzeniu ks. prof. J. Kudasiewicz informuje, że jest to rozprawa magisterska, obroniona na KUL z wynikiem bardzo dobrym z wyróżnieniem, uznana potem za pracę licencjacką, z sugestią, aby została opublikowana. Przygotowując ją do druku, autorka uzupełniła nie tylko bibliografię, ale także rozwinęła przesłanie kerygmatyczno-katechetyczne.

We wstępie s. Klich podaje racje przemawiające za podjęciem tego tematu: ponieważ obecnie świat jest podzielony, dlatego w pracy pragnie ukazać, jak autor Ef 4, 1–16 rozumie jedność wierzących, źródło tej jedności, grożące niebezpieczeństwa oraz sposoby pogodzenia jedności z różnorodnością i zauważa, że perykopa ta nie została jeszcze opracowana w perspektywie

jedności. Autorka informuje także, że posłuży się metodą historyczno-krytyczną, z podaniem wniosków egzegetyczno-katechetycznych.

W pierwszym rozdziale autorka przeprowadza krytykę tekstu (s. 15–19) z podaniem wariantów w różnych kodeksach, lekcjonarzach, tłumaczeniach. Po przebadaniu diskutowanych wyrażen stwierdza, że badana perykopa została przekazana w postaci prawie niezmienionej (s. 19). Następnie zamieszcza tekst w języku oryginalnym i podaje autorskie jego tłumaczenie (s. 19–21). W drugim paragrafie (s. 22–27) s. Klich określa zakres perykopy i omawia jej kontekst dalszy i bliższy, natomiast w trzecim omawia strukturę i gatunek literacki perykopy (s. 27–31). Biorąc pod uwagę elementy składowe, paralelizmy literackie i tematyczne, dochodzi do wniosku, że perykopa zawiera dwie części: Ef 4, 1–6 to zachęta do zachowania jedności Ducha; tematem Ef 4, 7–16 jest zaś Kościół-Ciało zjednoczony wokół Głowy. Stwierdza również, że perykopa ma strukturę koncentryczną: A B C D E D' C' B' A' (s. 31). Następnie omawia gatunek literacki tekstu (s. 32–37). Zauważa, że jest to parakleza zmierzająca w dwóch kierunkach: formowania ciała eklezjalnego i realizacji etyki chrześcijańskiej. Autor tekstu – według autorki nie był nim św. Paweł – w tej paraklezie wykorzystał następujące formy: katalog cnót (4, 2–3), homologiezę (4, 4–6) i midrasz (4, 9–10). W czwartym paragrafie autorka omawia tradycję i redakcję perykopy (s. 37–44). Porównuje wyrażenia perykopy z innymi fragmentami *Corpus Paulinum*, by określić, które wyrażenia pochodzą od św. Pawła, a które od autora tekstu. Biorąc pod uwagę odniesienia do tekstów Starego Testamentu, tradycji judaistycznej, m.in. Targumu, i tradycji chrztu, dochodzi do wniosku, że „autor Ef 4, 1–16 znał *Corpus Paulinum*, kontynuował myśl Apostoła, rozwijał ją i adaptował do konkretnej sytuacji Kościoła” (s. 44). Myśl Pawła została ubogacona o nowy element: Chrystus jako Głowa Kościoła przenika cały świat.

W drugim rozdziale autorka przeprowadza dokładną analizę egzegetyczną. Wnika w treść terminów greckich, odwołując się do słowników, innych tekstów św. Pawła, całej Biblii, tradycji Ojców i obficie czerpie z komentarzy do tego listu. Zauważa, że w pierwszej części perykopy (4, 1–6) podkreślona jest jedność Ducha. Temat jedności Kościoła zawiera dwa elementy: paraklezę na temat postępowania zgodnego z powołaniem (4, 1–3) oraz uzasadnienie jedności (4, 4–6). W wierszach tych został określony eklezjalny, chrystologiczny i teologiczny fundament jedności: Trójjedyny Bóg ukazany jest jako źródło jedności. W drugiej części tego fragmentu wskazuje się na różnorodność darów w Kościele i ich cel (4, 7–16). Chrystus jest źródłem darów i sprawcą różnorodności. Ukazany jest tu obraz nierozłącznej jedności Głowy-Chrystusa z Ciałem-Kościółem. Osoby dane

Kościółowi przygotowują wiernych do podjęcia służby i przyczyniają się do wzrostu Ciała Chrystusowego.

W trzecim rozdziale (s. 97–127) autorka omawia tematy teologiczne perykopy w świetle całej Biblii, w szczególności *Corpus Paulinum*. Na pierwszym miejscu s. Klich podejmuje temat powołania chrześcijańskiego (s. 97–105), gdyż – jak zaznacza – znajduje się on w centrum zainteresowania autora Ef 4, 1–16. Po jego omówieniu w Starym i Nowym Testamencie, zwłaszcza w *Corpus Paulinum*, wnioskuje, że w perspektywie Listu do Efezjan powołanie chrześcijańskie ukazane jest jako potrójne obdarowanie:

- łaska powołania łączy się z darami Ducha Świętego;
- łaska ta dana jest według miary daru Chrystusa;
- najistotniejszym darem jest wypełnienie Chrystusem, tj. pełnia życia (s. 105).

Następnie autorka omawia tytuły i funkcje Chrystusa (s. 105–114). Zwraca uwagę na określenie „Pan” (w Ef pojawia się 24 razy), następnie na tytuły związane z tym podstawowym: „Głowa i Pan”, „Pierwszy i Ostatni”, „Początek i Koniec”, „Pleroma”, „Dawca Darów”. Po czym s. Klich omawia zagadnienie Kościół – Ciałem Chrystusa (s. 115–123). Kościół, który jest Jego Ciałem, pozostaje w ścisłym zjednoczeniu z Chrystusem, źródłem i celem jego życia. W końcu autorka podejmuje temat jedności (s. 123–127), który jest punktem centralnym Listu do Efezjan. Duch Święty łączy wiernych z Chrystusem oraz między sobą. Jedność Ducha i różnorodność darów Chrystusa wzajemnie się uzupełniają. Jedność Kościoła została ukazana w obrazie Głowy i Ciała, gdyż Głowa i Ciało są nierozzerwalną jednością.

W zakończeniu (s. 129–134) autorka najpierw podsumowuje wyniki przeprowadzonej analizy literackiej, egzegetycznej i teologicznej, następnie podkreśla znaczenie badań dla współczesnej formacji katechetyczno-homiletycznej w trzech aspektach:

- wielka godność powołania chrześcijańskiego;
- działanie Chrystusa w Kościele – Pana wszechświata, Głowy Kościoła;
- jedność i różnorodność darów we wspólności.

Perykopa Ef 4, 1–16 została opracowana dokładnie według zasad metodologii przedmiotu. Opublikowana praca może być wzorem metody pracy dla studentów biblistyki, cenną pomocą dla tych, którzy interesują się teologią św. Pawła. Może być wykorzystana jako pomoc dla katechetów i homiletów w rozumieniu i proklamowaniu teologii św. Pawła. Wpisuje się ona jako jeden z ważnych przyczynków do popularyzacji teologii Apostoła Narodów w roku jemu poświęconym.